

ОНТОЛОГІЯ (грец. *ὄντοζ* — те, що існує, суще і ...логія) — філософське вчення про буття як таке. Поняття «О.» запропонував у 17 ст. нім. вчений Р. Гокленіус та остаточно закріпив у метафізиці нім. філософ Х. фон Вольф. Специфічне місце О. у системі метафізики визначилося значно пізніше, ніж виникла сама проблема буття. Останню чітко окреслили елеати, зокрема Парменід, який розрізняв чуттєве та істинне буття. Платон розробив вчення про понадчуттєві засади буття — ідеї як умоосязні форми або сутності, відображенням яких є плин. чуттєво сприйманий світ речей, та порушив у своїй філософії фундам. проблему співвідношення буття і становлення. Аристотель піддав критиці платонівський поділ на два світи і прагнув відшукати сутності у самому матеріал. бутті, однак такий варіант О. становив радше опис фіз. реальності з онтол. погляду. Разом з тим він стверджував існування «остан.» причини буття — понадчуттєвої «форми форм», Божественної ентелехії. Вчення Аристотеля та Платона, а також неоплатоністське тлумачення буття як «єдиного» і «розуму» вплинули на формування всієї зх.-європ. онтол. традиції. Зокрема Псевдо-Діонісій Ареопігіт поклав неоплатоністську О. в основу символіч. тлумачення всього суцього як ієрархії світу, що позначилося на корпусі ідей всієї середньовіч. естетики. Середньовічна схоластика виходила із поєднання антич. О. з теологією. У ній абсолютне буття ототожнювалося з Богом. Схоластична О. характеризувалася вирізненням і категорій. розробленням рівнів буття — субстанцій. і акцидентал., актуал. і потенцій., необхідного і випадкового. У Томи Аквінського О. — відсторонене міркування про «чисті» форми буття. У філософії Відродження автором оригін. тлумачення О. був нім. мислитель М. Кузанський. Розрізняючи абсолют і універсум, він стверджував, що центром і межею матеріального є творець; макс. відмінність речей збігається з їх мін. відмінністю (або відсутністю такої). Орієнтована на науку філософія Нового часу звільнила вчення про буття від теол. форми. У філософів-емпіриків онтол. проблематика відійшла на другий план (напр., у шотланд. філософа Д. Г'юма О. як вчення відсутня). Філософи-раціоналісти навпаки вважали О. невід'єм. частиною своїх систем. Франц. вчений Р. Декарт намагався поєднати вчення про буття і гносеологію. Його принцип «*cogito ergo sum*» («я мислю, отже, я є») дав можливість зробити О. складовою частиною теорії пізнання. Нідерланд. філософ Б. Спіноза, продовжуючи

пантеїстичну традицію, вихід. точкою О. визначив тотожність Бога і природи, котру він розумів як єдину вічну субстанцію, що є причиною самої себе. Нім. вчений Г. Ляйбніц, переймаючись створенням універсал. метафізики, розробив філос. засади для об'єднання О., космології і рац. психології, що надало можливість Х. фон Вольфу систематизувати О. Нім. філософ І. Кант протиставив «догматизму» старої О. нове розуміння буття та радикально трансформував попередню онтол. традицію. Відповідно до його філософії не може бути О. поза вченням про принципи розуму. Нім. філософи Й. Фіхте, Ф. Шеллінг та Г. Гегель повернулися до раціоналістич. традиції розбудови О. на підставі гносеології: буття є результатом розвитку мислення, його моментом, коли мислення виявляє свою тотожність із буттям. Але, на відміну від докантивської О., буття в їхніх системах досягається не у пасив. спогляданні, а в істор. і логіч. становленні. У зх.-європ. науці 19 ст. склалося крит. ставлення до О. як філос. дисципліни. Разом із метафізикою її заперечили позитивізм і філософія життя. Неокантіанство і близькі до нього напрями розвивали гносеол. розуміння О. Лише наприкінці 19 — на поч. 20 ст. розпочалося відродження онтол. проблематики. Неотомізм реставрував і систематизував О. середньовіч. схоластики. Крит. О. нім. філософа М. Гартмана намагалася подолати розрив між онтол. сутностями і дійс. буттям, розглядаючи речовий, людський і духов. світи як виявлення незалеж. прошарків реальності, щодо якої пізнання вторинне. Е. Гуссерль вважав автентичною О. феноменологію, що описує структури готового знання і способи його засвоєння. Фундам. О. М. Гайдеггера розкриває сенс буття через осмислення унікальності наяв. ситуації присутності людини у світі. Феноменол. О. Ж.-П. Сартра та «всеохопне» К. Ясперса спрямовані на обстоювання тлумачення буття як неподіл. єдності суб'єкта й об'єкта, що фундає людську свободу і відповідальність. В ортодоксал. марксизмі О. — діалектико-матеріаліст. вчення про форми руху матерії і сусп. буття, що визначає сусп. свідомість. Недогматичні течії марксизму орієнтовані на О. діяльності як спосіб буття людини у світі (напр., «О. сусп. буття» Д. Лукача). Посткласич. філос. дискурс, заперечуючи традиц. метафізику, намагається максимально проблематизувати онтол., власне буттєве, поле філософії, залучивши в нього суб'єктивність як людську індивідуальність.

[Ю. А. Іщенко](#)

Бібліографічний опис:

Онтологія / Ю. А. Іщенко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2022. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-75474>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).